

FOUNTAINS IN CITY-ENVIRONMENT RELATIONSHIP THROUGHOUT HISTORY

Fountains are accepted to be of a holy value and they were located at important sites. However, today fountains are not given their deserved values. Due, especially, to infrastructural and renovation attempts, they have lost their importance either remaining waterless or demolished. In the study, fountain types were roughly determined and their relationships with physical environment were detected. In addition, some suggestions on the conservation of fountains, which are gradually disappearing, were presented.

Keywords: Fountain, fountain types, environment, problems

Anahtar kelimeler: Çeşme, çeşme çeşitleri, çevre, sorunlar

1. GİRİŞ

Su ile insan ayrı düşünülemez. Su, insanlığın var olması için olmazsa olmazdır. Gelecekteki savaşların önemli bir bölümünün sudan çıkacağı belirtiliyor olması suyun önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, günümüzde ve gelecekte olduğu gibi geçmişte de önemli bir yer tutmaktaydı. Bu yüzden dünyadaki yerleşimlerin çoğu su kenarında kurulmuştur.

İnsanlar yerleştikleri yerlerde suyu ya kuyulardan ve pınarlardan almışlar ya da buldukları yere su kanalları, kemerler veya borular ile getirmişlerdir. İnsanlar için çok önemli yeri olan su önceleri daha çok basit oluklar aracılığı ile aktılırken sonraları değeri daha iyi takdir edilirken özel bir düzenleme içinde boşa akmayacak şekilde korunan yapılar içinde aktılmış ve bu yapılara çeşme denilmiştir.

Mimari varlık gösteren havuzlu çeşme örnekleri, Anadolu'nun eski Grek şehirlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bergama'da M.Ö. II. Yüzyıla ait havuz sütunlu şehir çeşmesi, Efes'te M.Ö. II-III. Yüzyıllardan kalma Helenistik çeşme, Perge'de M.S. II. Yüzyıla ait çeşme, Aspendos ve Side çeşmeleri antik dönemin en gözde yapılarıdır¹. Yunan siteleri bu çeşmelere çok erken dönemlerde kavuştukları bilinmektedir. Romalıların ise çeşme kullanımını çok kısa sürede yaygınlaştırdıkları görülmüştür. Su dağıtım şebekelerinin kurulması ile varlıklı kişilerin evlerinde mermerler ve çeşitli heykellerle süslü çeşmelerin yapılması sağlanmıştır.

Bu çeşmeler hem avluları hem de bahçeleri süslüyor ve serinlik veriyordu. Akdeniz çevresinde Bizanslılar, Müslümanlar ve Latinler bu çeşmeleri geliştirdiler ve Hıristiyanlar aziz heykelleri ve alegorilerle süslerken, Müslümanlar ise çeşitli kitabeler ile bunlara kutsal bir anlam yüklediler^{2,3}.

Anadolu'da çeşmelerin yaygınlaşmasında Türklerin rolü çok fazladır. Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden sonra başlayan imar çalışmalarında su mimarisi açısından çeşmelerin önemli bir yeri vardır. Özellikle İslam inancına göre, maddi durumu iyi olan insanların Allah rızasını kazanmak ve sevap işlemek amacıyla yol kenarlarına başta insanlar olmak üzere canlıların su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok sayıda çeşme yapılmıştır⁴.

Selçuklular devrinde su mimarisi yönünden önem kazanan çeşmeler; cami, medrese ve han gibi yapıların ön cephelemine, bahçeleri ve yol kenarlarına yapılmaktaydı. Binaya bitişik yapılan çeşmelerin yanı sıra bn çeşmeler, müstakil olarak da yapılmaktaydı. Anadolu'da müstakil yapılan çeşmelere ait ilk örnekler olarak Niğde Alaaddin Cami Çeşmesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese bahçesindeki Alara Han Çeşmesi (1231) ve Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271)⁵ sayılabilir. Binadan ayrı olarak yapılan çeşmeler binanın bir parçası olmaktan kurtularak tek başlarına daha fazla anlam kazanmışlardır.

Önceleri çok sade olan çeşme mimarisi, özellikle 18. yüzyıla birlikte değişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra çeşmelere ait güzel örnekler başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun

*Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 25240, ERZURUM, sozer@atauniedu.tr.

1 Önge Y., 1997. Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Mimarisi. Ankara 1997.

2 Nurlu E. ve Erdem Ü., 1994. Peyzaj Sanatı Tarihi. Ege Üniversitesi Basımevi. ISBN 975-483275-7. İzmir, s.114.

3 Tariverdi F., 2001. Peyzaj Mimarlığı Bahçe Sanatını Temel İlkeleri ve Uygulama Örnekleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 291, Erzurum, s.311.

4 Eyice S., tarihsiz. "Çeşme", DİA VIII, İmaret Sistemi. s.277.

5 Önge, bkz..y.a.g.e.

çoğu kentinde fazlasıyla görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra günümüze kadar çeşmeler, çoğu kentimizde yaygın bir şekilde ve önemli yelere konumlandırılmışlardır (Şekil 1) ⁶. Günümüzde çeşmeler kent dokusunun ayrılmaz birer parçaları olurken kentin imajı üzerinde de önemli bir yere sahip olabilmişlerdir.

Şekil 1. İstanbul'da Sultan Ahmet Çeşmesi

2. ÇEŞME TANIMI

Çeşme, Türk kültüründe yol kenarlarında herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, yalıklı (küçük su haznesi olan) yapılardır. Çeşmelere genellikle pişmiş toprak künkler içinde toprak altından gelen su, uygun bir veya birkaç yerden dış duvarın içine girmekte, künklerle duvar içerisinde yükselmekte ve su akıtılacak kısımlarla yekpare taştan oyulmuş bir hazneye dökülmektedir. Bu hazne, genellikle dış veya iç cephede kullanılmış, büyüğe bir kaplama taşı görünümündedir ⁷. Ayrıca çeşmenin ön kısmında musluğun üstünde kim tarafından ne zaman yaptırıldığını belirten bir kitabe de bulunmaktadır.

Çeşmeleri bu tanımla bırakmak çeşmelere büyük haksızlık olur. Çünkü çeşmeler birçok değeri üzerinde taşımaktadır. Geçmişte sadece suyun aktığı basit bir yer olarak yapılmıştır. Suyun insanlar için taşıdığı kutsal değer nedeniyle daha sonra çeşmelerde kutsal değer kazanmıştır ve bu yüzden çok özel mimari yapılar haline almışlardır. Bir isale ve dağıtım şebekesinin son durağı olan sokak çeşmelerinin, konutlara basınçlı su dağıtımının başladığı döneme kadar çok önemli bir işlevi vardı.

Günümüzde ise daha çok kent donatı elemanı olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki çoğu kentin tarihi ve kültürel dokuları içinde çok özel yerleri bulunmaktadır. Kentlerin kendine özgü doğal, kültürel ve tarihi yapısını yansıtan düzenlemeler yapılarak kentlere kimlik kazandırılmalıdır ⁸.

Kentin fiziksel çevresinde önemli rol

oynayan çeşmeler, bazen kentin kimliğini ya da estetiğini sergilerken önemli bir kent elemanı da olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Çeşmeler temiz, berrak içme suyunun sağlanması ve mimari özellikleri yanında sıklıkla akustik ses özellikleri için de sıkça kullanılabilmektedir. Genellikle de yüksekten akıtılan su, ses oluşturmada kullanılmaktadır. Çeşmeler ayrıca plastik obje amacıyla daha sık olarak park ve bahçelerde kullanılmaktadır.

3. ÇEŞME-ÇEVRE İLİŞKİSİ

Kentler çok sayıda fiziksel ünitelerin birleşiminden oluşmaktadır. Kentteki işlevleri bakımından bazı üniteler daha ön plana çıkmış bazıları ise daha arka planda kalmıştır. Çeşmeler geçmişte kent mekânlarının ön plana çıkan elemanları arasındaydı. Kentsel mekânların önemli noktaları da dâhil olmak üzere çok çeşitli amaçlarla değişik mekânlarında kullanılmıştır. Değişik mekânlarda bulunan çeşmeler ya ilk konumlandırılacağı zaman bir amaç düşünülerek yapılmış ya da yapıldıkları yerde daha sonra bir anlam kazanmışlardır.

Çeşmelerin kırsal mekânlarda su temini ve yahan hayatına katkı fonksiyonları bulunmaktadır. Kentsel mekânlarda ise özellikle çok eski zamanlarda yapılış amacı sadece su sağlama iken zamanla önemleri ve anlamları artmış ve çok çeşitli amaçlarla kullanılmışlardır. Su temini ve yahan hayatına katkısının dışında çeşmelerin yönlendirme, vurgu, tanımlama, plastik obje ve tarihi kimlikte de çevreye önemli katkıları bulunmaktadır.

3.1. Su Temini: Çeşmelerin tarihte ilk yapılış amacı olarak insan için suyun temini şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çok sayıda çeşme yapılmıştır. Özellikle suya uzak bulunan yerleşimler elle su taşımada zorluklar nedeniyle çeşitli su kanallarını kullanarak suyu buldukları yere kadar getirip içme, temizlik ve tarım gibi amaçlarla kullanmışlardır. Buradaki amaç; suya ulaşmak olduğu için bu yüzden, çeşmelerin yapısı çok basit ve sadedir. Günümüze kadar ulaşabilen tarihi çeşmelerin çoğu bu yapıdadır. Günümüzde ise çeşmeler, daha çok yerleşim alanları içinde suyun aziz olduğunu düşünen kişiler tarafından yapılmaktadır.

3.2. Yaban Hayatına Katkı: Kırsal mekânlarda çeşmeler, suyun kaynağında yapılmışlardır. Kaynak sularının genelde miktarı oldukça düşüktür. Su içmek için suyun biraz birikmesi gerekmektedir. İnsanlar genelde çeşmeye

6 www.picasaweb.google.com/.../fMSKbWm1KJbe-_Thm4Cs_w, E.T: 13.02.2008.

7 Yurttaş H. ve Özkan H., 2002. Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları. Erzurum Büyükşehir Belediyesi BSKİ Genel Müdürlüğü Kültür Hizmetleri Serisi-1, Erzurum, s.274.

8 Şişman E.E. ve Yetim L., 2004. Tekirdağ Kentinde Donatım Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelemesi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5(1): Tekirdağ, 43-51.

bağlı olarak bulunan su kabına suyu biriktirerek içmektedirler. Hayvanlar ise çeşmeye yine bitişik konumda yapılan ve suyun toplamaya yarayan yalıklardan su içmektedirler. Bu çeşmeler özellikle evcil küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar ile çevrede bulunan kuş, tavşan, tilki v.s. yabani hayvanlar için çok önemli bir su kaynağı olmaktadır. Ayrıca su içmek amacıyla bu alana gelip yemek yiyen insanların bıraktığı meyvelerin çekirdekleri sayesinde kendiliğinden ya da bilinçli olarak dikilen fidanlar sayesinde büyüyen ağaçlar çeşme başlarının konforlu dinlenme mekânları haline gelmesine yardımcı olmuşlardır.

3.3. Yönlendirme: Çeşmeler özellikle kentsel mekânlarda trafikte yönlendirme görevi de yapabilmektedirler. Çeşmeler, gerek araçlar gerekse de yayalar için bu işlevi görmektedir. Kentlerde devam eden bir yolun ikiye ayrıldığı kısımların başına çeşmeler yapılarak yolun bölünmüşlüğü estetik bir şekilde vurgulanabilmektedir. Yine bazı örneklerde çıkmaz sokakların başına çeşmeler yapılmış olduğu ve bu yolun bir çıkışının olmadığı yerlerde çeşmeler, trafik levhaları gibi kullanılarak belirtilebilmektedir.

3.4. Vurgu: Vurgu oluşturan çeşme örneklerine de sık sık rastlanmaktadır. Bu tip çeşmeler çok özel çeşmelerdir. Bunların mimari yapıları oldukça gösterişli, işçiliği oldukça güzel, boyutu ise büyüktür. Ayrıca vurgu oluşturan çeşmeler, çevresi bakımından da farklıdır. Çevresinde çeşmenin güzelliğini azaltacak bir yapı olmadığı gibi görüntüsünü daha ön plana çıkaran düzenlemeler bulunmaktadır.

3.5. Yer Belirleme veya İsim Verme: Kentsel ve kırsal alanlardaki mahalle ve sokak gibi yerler, çevrelerinde bulunan belirgin veya bilinen değişik unsurların adları ile anılmaktadır. Çeşmelerde bu unsurların içinde sayılabilir. Bunların özellikle tarihi ve mimari yapıları çok önemlidir. Mimari yapısı büyük ve gösterişli olan çeşmeler ile yapım tarihi eski olan çeşmeler daha fazla tamnmakta ve dolayısıyla bulunduğu çevreye isimlerini verebilmektedir. Ayrıca çeşmelerdeki suyun kalitesi de çeşmenin tanınmasında önemli yer tutmaktadır.

3.6. Plastik Objeler: Kentsel mekânlarda değişik yerlerde karşımıza çıkan çeşmeler bazen de bir plastik obje olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel-

likle kent parkları ve ev bahçeleri bu alanların başında gelmektedir. Bunlar günümüzde yapılan kent parklarında sıkça kullanılan elemanlardır. Bu amaçla kullanılan çeşmeler daha çok zarif bir yapı taşımaktadır. Yine ev bahçelerinde kullanılanlar ise kent parklarında bulunanlardan daha küçük yapıda olmakla birlikte, burada da zarif olması ön plana çıkmaktadır.

3.7. Tarihi Kimlik: İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çok sayıda kentinde yüzlerce tarihi çeşme bulunmaktadır. Bu tip çeşmeler bazı kentlerin tarihi dokusu içinde önemli yer tutmakta ve hatta bazı kentlerde ise neredeyse tarihi yapısını tek başlarına oluşturabilecek nicelikte çok sayıda olabilmektedir. Kentin tarihi yapısı içinde çeşmeler tek olarak değişik yerlerde buldukları gibi çeşitli tarihi yapılara bitişik veya bu yapıların devamı şeklinde de inşa edilmişlerdir. Geçmişteki güzel mimari tasarımları ve motifleri ile günümüzün estetikten uzak yaşamında birer renk olarak bulunmaktadır.

3.8. Meydan/Toplanma: Kentlerde insanların toplandıkları bir veya daha fazla sayıda meydanlar bulunmaktadır. Bu toplanma merkezleri genelde meydanlardır. Meydanlarda, meydanı temsil eden hemen hep bir çeşme yer almaktadır. Geçmişten günümüze kadar insanların su almak için çeşmelerin başında toplanmaları ve burada sohbet etmeleri çeşmelerin birer toplanma merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca bazı çeşmeler güzelliği ve tarihi yapısı ile dikkat çekmektedir. Bazen bu çeşmelerin çevresine peyzaj düzenlemesi yapılarak ve birer meydan haline getirilmiş ve çokça tercih edilen açık ve yeşil alanlar şeklinde kullanılabilir.

Çeşmelerden akan su hayatı ve canlılığı temsil etmesinden ve sesindeki dinlendirici özelliğinden dolayı insanlar için her zaman sevilen ve tercih edilen bir peyzaj elemanı olmaktadır.

4. ÇEŞME ÇEŞİTLERİ

Roma ve Yunanlılarda başlayan çeşme anlayışı Selçuklular ve Osmanlılarda daha gelişerek çok önem kazanmış; çeşme yaptırmak bir gelenek haline gelmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Anadolu'da çok sayıda çeşme inşa edilmiştir. Çeşmeler önemleri nedeniyle rasgele yerlere yapılmamış, dikkat çeken yerlere yapılmıştır. Tarihten bugüne kadar yapılan çeşmeleri buldukları yerleri bakımından 10 kısımda incelemek mümkündür⁹.

9 Özer S., 1995. Erzurum Çeşmelerinin Peyzaj Yönünden Ele Alınarak Çevreleri İle Birlikte Değerlendirilmesi, Mezuniyet Tezi. 1995. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum, s.41.

1. Mahalle Çeşmeleri: Halkın su alması için yapılan çeşmelerdir. Mahalle halkına eşit uzaklıkta olabilmesi için ya mahallenin ortasına ya da odak yerlerine bulunmaktadırlar. Bunların bazılarında hayvanlara su vermek için yalıklarda bulunmaktadır. Ayrıca mahalleden gelip geçenlerin su içmeleri için çeşme taşına zincirlerle bağlı birer tas asılı bulunur (Şekil 2).

Şekil 2. Elazığ'da Bir Mahalle Çeşmesi

2. Meydan Çeşmeleri: Bu çeşmeler daha çok mahalle ortasındaki ya da yol kenarındaki meydanlarda bulunmaktadır. Bunlar kalabalık mahallelerde insanların yoğun olduğu yerlerde yapıldırlar. Bu çeşmelerin daha çok iki veya dört yönü olup, her yönünde musluklar hulumaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Erzurum'da Yeni Yapılan Bir Meydan Çeşmesi

3. Köşebaşı Çeşmeleri: Değişik mekânların köşe başlarında hayırseverler tarafından yapılan ince zevkli güzel çeşmelerdir. Bunların bazıları sebillerle birlikte yapılmıştır (Şekil 4)¹⁰.

Şekil 4. Konya'daki Tarihi Dervişağa Çeşmesi

4. Binaya Bitişik Çeşmeler: Bu çeşmeler cami, kale ve başka binaların bir yüzüne bitişik olarak yapılmaktadırlar. Daha çok işlek olan yol ve caddelere doğru yer alırlar. Bunların birden fazla muslukları olup, bu musluklardan akan su daha çok abdest almak için ve de su içmek için kullanılır (Şekil 5).

Şekil 5. Erzurum'da Camiye Bitişik Dabakhane Çeşmesi

5. Şadırvan Çeşmeleri: Bunlar genellikle camilerde ve tarihi büyük binaların iç avlularının ortasında bulunan ve etrafında muslukları olan ortası hazneli çeşmelerdir. Namaz kılacak kişiler abdestlerini almak için bu çeşmeleri kullanmaktadır. Şadırvanların su içmek için küçük çeşmeleri vardır ve bunlara şadırvan çeşmeleri denilmektedir (Şekil 6)¹¹.

Şekil 6. Lüleburgaz'da Sokulu Mehmet Paşa Külliyesi'ndeki Şadırvan Çeşmesi

10 www.kenthaber.com/IIIDetay.aspx?ID=849 E.T: 13.02.2008.

11 www.kirklarelikulturizm.gov.tr/Yonlendir.a..., E.T: 13.02.2008.

6. İç Mekan Çeşmeleri: Bunlar daha çok cami ve büyük yapıları içinde görsel ve akustik özellikleri nedeniyle kullanılmaktadır. Ayrıca saraylarda da bu tip çeşmelere zaman zaman rastlanmaktadır. Yüz yıkamak ve abdest almak için kullanılan çeşmelerin en güzel örneklerinden biri Topkapı Sarayında bulunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Topkapı Sarayı'ndan İçinde Bulunan Çeşme

7. Çukur Çeşmeleri: Bu çeşmeler caddelerin ortasında ya da kenarında yer almaktadırlar. İçlerine 10-20 basamakla inilen ve derinliği 2-3m olan özel minarisi bulunan çeşmelerdir (Şekil 8).

Şekil 8. Erzurum'da Yenibosna Caddesindeki Çukurda Bulunan Bir Çeşme

8. Yol Çeşmeleri: Bunların şehirlerarası yollarda çok sayıda örnekleri vardır. Bir yerden başka bir yere giden kişilerin dinlenmeleri ve su ihtiyaçlarını gidermeleri yapılmıştır. Bu çeşmelerin basit ve sade mimarileri vardır (Şekil 9).

Şekil 9. Elazığ İle Keban İlçesi Arasında Bulunan Yol Çeşmesi

9. Bahçe Çeşmeleri: Bir parkın bir veya bir bahçenin içinde önemli bir konumda bulunmaktadırlar bu alandaki insanların su ihtiyacını karşılamak için plastik obje olarak da kullanılmaktadırlar. Ev bahçelerinin içinde bulunan çeşmeler, daha çok plastik obje olarak bahçeye güzellik vermek amacıyla da yapılmaktadırlar. Ancak ev bahçesinde kullanılan çeşmelerin boyutu daha küçüktür ve su çanağı veya kuşların su içmesi için su yalağı şeklinde de yapılmaktadır. Son zamanlarda çeşmelerin parklarda ve bahçelerde plastik obje olarak kullanımı ön plana çıkmıştır. Yine parklarda bulunanların çocuk oyun alanlarında kullanımları da yaygındır (Şekil 10)¹².

Şekil 10. Eskişehir Odunpazarı Belediyesindeki Bir Park Çeşmesi

5. SONUÇ

Tarihte çeşmeler, suyun kutsallığından dolayı insanlar tarafından çok değerli sayılmışlardır. Bu değer nedeniyle çeşmelerin hem boyutu artmış hem de nûmarisi zamanla daha gösterişli hale gelmiştir. Daha büyük bir yapı formu kazanan çeşmelerin işçiliğinde de daha fazla emek isteyen özel motifler zamanla kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca merkezi yerler seçilerek konumlandırılmışlardır. Bu yerler arasında meydan, kavşaklar ve ana cadde kenarları gibi yerler ön plana çıkmıştır.

Maalesef tarihte kutsal bir değer olarak kabul edilen çeşmeler, günümüzde ise ne yazık ki dar bir görüş açısıyla bakılarak daha çok kent donatı elemanı olarak çoğunlukla park ve bahçelerde görülmektedir. Ayrıca yeni yapılan çeşmeler estetikten uzak, küçük ve basit yapılar şeklinde düşünölmeye başlanmıştır. Oysa Selçuklu ve özellikle Osmanlı devletleri dönemlerinde çok gösterişli ve anıtsal çeşmeler yapılmıştır.

Çeşmelerin günümüzde karşılaştığı bir başka sorun ise kentlerde yapılan altyapı çalışmaları sonucunda su şebekelerinin çoğu bozulmuş ve az sayıda kalanların ise bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun bir sonucu

12 www.odunpazarı-bld.gov.tr/.../?git=detay&hid=474, 13.02.2008, E.T.

olarak çeşmeler susuz bir hale gelmekte, su sağlama fonksiyonunu yapamadığından önemini kaybetmekte ve daha sonra rahatlıkla yerinden kaldırılabilir bir duruma gelmektedir.

Kent imarında meydana gelen değişimlerle birlikte çeşmeler buldukları meydan, kavşak ve ana cadde gibi yerlerden sökülerek ya daha önemsiz yerlere taşınmaktadır ya da yıkılarak kaybolup gitmektedir.

Hâlbuki çeşmeler bir kentin tarihi ve kültürel yapısında önemli yer sahibidirler. Ayrıca buldukları kentlerin kimliğinin oluşmasında ve imajında da çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Yine çeşmeler, buldukları çevreye adını bile verebilmekte ve bu nedenle çevresiyle bir bütün oluşturmaktadır. Dolayısıyla çeşmeler, buldukları çevrenin vazgeçilmez unsurları haline gelmişlerdir. Bunun için yapılması gerekenler:

1-Çeşmeleri bir kent donatı elemanı veya mimari ünite olarak dar kapsamda görmeyip, yerinde koruyarak yapılacak imar çalışmaları çeşmenin önemini kaybetmeyecek, tam tersine artıracak şekilde düzenlemeler yapacak şekilde sürdürülmeli,

2-Yeni yapılacak çeşmelerin mimarisi tarihinde olduğu gibi farklı ve değerini ortaya koyabilecek nitelikte tasarlanmalı,

3- Bakımsızlıktan eskimiş çeşmelerin devlet, yerel yönetim, vakıflar veya duyarlı halk tarafından restorasyonu yapılmalı,

4- Altyapı çalışması sonucunda bozulan çeşmenin su şebekesi ya onarılmalı ya da yenisi yapılmalı,

5- Yazılı ve görsel yolla halk, çeşmeler konusunda bilgilendirilmeli ve eğitilmeli,

6-Çeşmelerin yasalar ile daha iyi bir şekilde korunması sağlanmalıdır. Özellikle uygulamalardaki aksamalar ve boşluklar mümkün olan en kısa zamanda giderilmelidir.

Çeşmeler, geçmişini günümüzü bağlayan ve yarınlara taşıyan çok önemli değerlerdir. Çok kez yapıldığı gibi değerleri kaybettikten sonra üzülmek yerine, zamanında değerini bilerek korumak ve bu değerleri yükseltmek gereklidir.

KAYNAKLAR

Eyice S., "Çeşme", DİA VIII, İmaret Sistemi, (Basım yılı yok).

Önge Y., Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Mimarisi, Ankara, 1997.

Nurlu E. ve Erdem Ü., Peyzaj Sanatı Tarihi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1994, s.114.

Özer S., Erzurum Çeşmelerinin Peyzaj Yönünden Ele Alınarak Çevreleri İle Birlikte Değerlendirilmesi, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum, 1995.

Şişman E.E. ve Yetim L., Tekirdağ Kentinde Donatım Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5(1); Tekirdağ, 2004.

Tarıverdi F., Peyzaj Mimarlığı Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama Örnekleri, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 291, Erzurum, 2001.

Yurttaş H. ve Özkan H., Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları, Erzurum Büyükşehir Belediyesi ESKİ Genel Müdürlüğü Kültür Hizmetleri Serisi-1, Erzurum, 2002.

www.kenthaber.com/IDetay.aspx?ID=849, E.T:13.02.2008.

www.kirkclarelikulturturizm.gov.tr/Yonlendir.a..., E.T:13.02.2008.

www.odunpazari-bld.gov.tr/.../?git=detay&hid=474, E.T:13.02.2008.

www.picasaweb.google.com/.../fMSKbWm1KJhe_Thm4Cs_w, E.T:13.02.2008.